

STERFGEVALLEN

noemde steden gefusilleerde of gesneuvelde illegale werkers (omstreeks duizend) bijgedragen – omgekeerd woonde in de twaalf door Dols en van Arcken genoemde gemeenten slechts 65 % van alle niet-plattelanders in het westen des lands en hebben zij de directe en indirecte slachtoffers van de hongersnood vóór 1 januari en na 30 juni '45 niet meegeteld. Houdt men met deze factoren rekening, dan komt men tot een gecorrigeerd verschil in sterftecijfers van ca. twee-en-twintigduizend en daarbij tekenen wij nog aan dat het onjuist zou zijn te veronderstellen dat de hongerwinter slechts slachtoffers heeft geveerd onder de niet-plattelanders. Er zijn er ook geweest in landelijke streken. Wij hebben Den Dolder nergens vermeld gevonden maar weten wel dat zich volgens een door de *Health Section* van de *Shaef-Mission to the Netherlands* opgesteld en door het ministerie van sociale zaken uitgegeven rapport onder de ruim achttienhonderd verpleegden in het in Den Dolder gevestigde krankzinnigengesticht 'De Willem Arntsz Hoeve' niet minder dan tweehonderdvijftig sterfgevallen hebben voorgedaan, aangeduid als '*directly attributable to starvation*'.¹ Onze slotsom is dat door de hongerwinter in het westen des lands, directe en indirecte slachtoffers tezamen genomen, meer dan twee-en-twintigduizend mensen zijn omgekomen.

★

Wij citeerden zojuist uit de brief van de student die werkzaam was in het ziekenhuis aan het Westeinde te Den Haag: 'De begrafenisondernemers hebben geen kisten meer. Het aantal lijken stijgt onrustbarend. Zuidwal had er 68 liggen. Wij hier 43, sommige meer dan drie weken!' Dat had niet alleen in Den Haag zo geschreven kunnen zijn: overeenkomstige situaties deden zich in alle steden in het westen voor. Trouwens, het duurde soms langer dan het door de wet voorgeschreven maximum van vijf dagen, voordat de stoffelijke overschotten ter aarde werden besteld; er deden zich namelijk gevallen voor waarin familieleden geen aangifte deden van overlijden opdat zij in het bezit zouden blijven van de distributiebescheiden van de overledene (die bescheiden moesten bij de aangifte worden ingeleverd). De lijken werden dan twee of drie weken in huis gehouden, maar in Amsterdam werd één keer ontdekt dat in een

¹ Ministerie van Sociale Zaken: *Malnutrition and Starvation in Western Netherlands September 1944–July 1945* (1948), dl. II, p. 79.